

FRANJO VELČIĆ

INKULTURACIJSKI ELEMENTI U ZNANSTVENOM OPUSU MONS. DR. MILE BOGOVIĆA

Franjo Velčić
Ul. biskupa A. Mahnića 18
51500 Krk
franjo.velcic@ri.t-com.hr

UDK: 262.12 Bogović, M.
930-05 Bogović, M.
Pregledni članak
Ur.: 2014-12-18

U ovom radu predstavlja se djelovanje i povijesno – publicistički rad mons. dr. Mile Bogovića, povjesničara i gospićko-senjskog biskupa povodom njegove 75. godišnjice života, 50. obljetnice svećeništva i 15. obljetnice biskupske službe. U analizi njegova djelovanja i tiskanih radova pristupilo se kroz prizmu inkulturacije u određenom vremenu i prostoru. S obzirom na vrijeme djelovanja posebno je naglašena njegova otvorenost i spremnost suradnje s nositeljima vlasti u vrijeme jednopartijskog komunističkog sustava, i to u kulturi kao zajedničkom polazištu, a s obzirom na prostor naglašeni su oni inkulturacionjski elementi koji su došli najviše do izražaja u proučavanju lokalne crkvene i društvene sredine koja se usredotočuje na prostor sadašnje Gospićko-senjske biskupije i Riječke metropolije. Kao eminentni čimbenik inkulturacije na crkvenom i narodnom životu je fenomen glagoljice i glagolizma koji obilježava trajni interes dr. Mila Bogovića.

Gljučne riječi: povjesničar Mile Bogović, inkulturacija, Gospićko-senjska biskupija, glagoljica i glagolizam

O crkvenim zbivanjima i aktivnostima na području Riječke metropolije ne možemo govoriti ni pisati a da ne spomenemo ulogu i doprinos koji je na tom području dao mons. dr. sc. Mile Bogović, gospićko-senjski biskup i crkveni povjesničar. I to – višestruki doprinos! Naime, već po njegovoj službi prvoga biskupa novoosnovane Gospićko-senjske biskupije (2000. godine), i kao takvog, biskupa sufragana Riječke crkvene pokrajine, kao i ranijim vrlo odgovornim crkvenim i pastoralnim službama koje je obnašao u Riječko-senjskoj nadbiskupiji i metropoliji (od 1967. do 2000.) ugradio je sebe u duhovno tkivo Crkve i društva na ovim prostorima naše domovine. U isto

vrijeme dr. Bogović je kao crkveni povjesničar bio dugogodišnji profesor na Visokoj bogoslovskoj školi u Rijeci, a jedno vrijeme i njezin ravnatelj, odnosno predstojnik, i k tomu, objavljivao svoja povijesna istraživanja i saznanja i u više knjiga i brojnim znanstvenim radovima crkveno-povijesno-kulturne tematike.¹

Sve se to poklopilo s 15 godina biskupstva, odnosno 50 godina svećeništva i 75 godina života mons. dr. Mile Bogovića.

Prelistavajući njegove tiskane radove došli smo do zaključka da se ove dvije teme – nova evangelizacija i liturgijska inkulturacija – upravo nadopunjuju. Ovim izlaganjem i analizom rada jubilarca dr. Bogovića, koji je autoru ovih redaka bio profesor crkvene povijesti i drugih srodnih predmeta od prve godine njegova teološkog studija na VBS u Rijeci, želimo ukazati na prepoznatljivi trag koji je mons. dr. Bogović ostavio posebno u svojim djelima.

I samo letimični pogled na znanstvenu bibliografiju dr. Bogovića, kao crkvenog povjesničara, daje nam naslutiti da njegov znanstveni opus govori o plodnom i stvaralačkom radu o kome možemo govoriti s različitih aspekata. Mi ćemo analizirati one inkulturacijske elemente koje nalazimo u njegovu povijesno-znanstvenom radu, a naziremo ih čak i u njegovu duhovno-svećeničkom životu i radu.

U ovom izlaganju te inkulturacijske elemente promotrit ćemo kroz prizmu njegova interesa i rada tijekom njegova svećeničkog i profesionalno-povijesnog istraživanja i publiciranja. Cjelokupni dakle istraživački rad profesora Bogovića možemo tematski podijeliti, što su uvidjeli i neki drugi poznavatelji Bogovićeve rada i prije nas,² u tri područja, i to: Bogovićevo zanimanje za problematiku pravoslavlja i prisutnost pravoslavlja u Dalmaciji i mogućnostima međusobnog interkonfesionalnog dijaloga, zatim, pitanje i prisutnost glagolizma u Senju i šire u Hrvatskoj do općeslavenskog kulturološkog pitanja nastanka glagoljice, njezina podrijetla i važnosti u liturgijskoj inkulturaciji, i Bogovićeve interes za povijest Like, koji dominira

¹ Najopširniji pregled života i bibliografiju radova dr. Mila Bogovića donosi B. LJUBOVIĆ, 2004, 9-54. Vidi također: Dr. Mile Bogović, u: *Visoko školstvo...*, 1999, 419-423. Ovdje donosimo samo neke najvažnije datume iz njegova života: Mile Bogović rođen je u Cerovcu, općina Slunj 7. VIII. 1939. Maturirao je u Pazinu 1958. gdje nastavlja i teološki studij. Za svećenika je zaređen 28. VI. 1964. Od 1966. do 1971. studira u Rimu na Fakultetu crkvene povijesti Papinskog sveučilišta "Gregoriana" postigavši doktorat iz crkvene povijesti. Vrativši se iz Rima imenovan je tajnikom nadbiskupa dr. Viktora Burića i profesorom crkvene povijesti na Visokoj bogoslovskoj školi u Rijeci. Godine 1974. imenovan je rektorom spomenute Škole, a 1985. s novom službom u Senju postaje upravitelj zbirke Sakralne baštine u istome gradu. Godine 1999. imenovan je pomoćnim biskupom riječko-senjskim, a 25. svibnja 2000. prvim gopićko-senjskim biskupom.

² Usp. B. LJUBOVIĆ, 2004, 13.

sadašnjim njegovim publikacijama, posebno povijest Crkve u Lici koju istražuje kroz prizmu povijesti biskupija Senjske i Modruške ili Krbavske, tj. onaj zemljopisni dio naše Domovine koji danas ulazi u sastav Gospićko-senjske biskupije, odnosno Riječke metropolije. No, pođimo redom:

1. Pitanje pravoslavlja u Lici i Dalmaciji ili Mile Bogović i pravoslavlje

Ovom se temom prof. Bogović počeo baviti već u vrijeme svojega postdiplomskog studija u Rimu, dok je studirao crkvenu povijest na Fakultetu crkvene povijesti pri Papinskom sveučilištu Gregorijana. Tamo je u Vatikanskom tajnom arhivu i posebice još obilnije u arhivu rimske kongregacije *De propaganda fide* nailazio na neistražene arhivalije koje su se odnosile na naša područja i na prisutnost pravoslavlja u našim krajevima. Sretna je i blagoslovljena bila okolnost, a naš jubilarac može, vjerujemo, ustvrditi – i providonosna, da je u to vrijeme u Rimu boravio i radio mons. dr. Josip Burić,³ Senjanin i prognanik nakon Drugoga svjetskog rata, koji je godinama marljivo prikupljao povijesne podatke o našim krajevima po rimskim crkvenim i državnim pismohranama. On je mladom Bogoviću bratski sugerirao da obradi za svoju doktorsku disertaciju upravo dolazak i prisutnost pravoslavaca u Dalmaciji od mletačkih vremena. Tako je Mile Bogović svoju doktorsku disertaciju oblikovao i naslovio na talijanskom jeziku: *Le relazioni della Chiesa cattolica e gli ortodossi in Dalmazia durante la repubblica veneta nei secoli XVII e XVIII*, a obranio ju je na istom fakultetu 21. lipnja 1971. Svoju je disertaciju preveo na hrvatski jezik i 1982. u izdanju Kršćanske sadašnjosti objelodanjena je pod naslovom: *Katolička Crkva i pravoslavlje u Dalmaciji za mletačke vladavine*.⁴

Poznavanje povijesne građe o odnosima katolika i pravoslavaca u Dalmaciji omogućilo mu je kasnije, osobito u vrijeme Domovinskoga rata u Hrvatskoj, sudjelovanje na više međunarodnih ekumenskih susreta u Europi, gdje je razgovarao o toj temi i upoznao domaću i svjetsku javnost o odnosima između Hrvata i Srba, odnosno katolika i pravoslavaca u vrijeme zajedničke jugoslavenske države i nakon njezina raspada. Upravo je Njemačka biskupska konferencija u dva navrata organizirala takve teološke i povijesne susrete u Freisingu, Pečuhu i drugamo. U obrađivanju te povijesne, vjerske i društvene teme Bogović je mahom od svih bio prihvaćen i priznat je

³ Više o Josipu Buriću donosi Mile BOGOVIĆ (Josip Burić 1910.-1997) u: J. BURIĆ, 2002, 219-226.

⁴ M. BOGOVIĆ, 1982, XVI+188; 1993.

njegov "trijezni i pomirljivi ton u znanstvenoj obradi",⁵ ali i u međusobnom komuniciranju.

Dr. Bogović je ostao i danas prepoznatljiv u društvu kao biskup domoljub, koji je spreman u svako vrijeme i pred svakim reći ono što misli i što smatra da je pravo jednoga naroda, bez obzira kako će to biti interpretirano. U svakom njegovu nastupu je lako uočljivo da, dok brani svoj stav/stavove uvijek ima pred očima svoga sugovornika i njegovo različito mišljenje, na koje ima također pravo, ali vjerujemo da i njegov subesjednik, makar bio drugačijih nazora, može uvidjeti da Bogović ne polazi s pozicija sile, omalovažavanja, preziranja, nego mu uvijek ostavlja otvoren prostor i spreman ga je saslušati i prihvatiti u njegovoj različitosti, te priznati i govoriti i o slabostima ili pogreškama učinjenim na svojoj strani. To su mu, vjerujemo, više puta i njegovi sugovornici priznavali i znali su to cijeniti. Stoga, kao biskup domoljub može i danas biti osporavan, ali mu nitko ne može zaniijekati dobronamjernost i iskrenost. I to su, neosporno, elementi koji tvore inkulturaciju koju možemo promatrati kroz prizmu identiteta, različitosti kulture i slično.

O tom njegovu pozitivnom pristupu međunacionalnim i međukonfesionalnim problemima u intervjuu danom *Novom listu*, na upit novinarkе Bogović odgovara: "Cijeli život sam se pod raznim vidovima bavio odnosom katolika i pravoslavaca. U vrijeme rata čest sam bio ili organizator ili u organizaciji raznih susreta između srpskih i hrvatskih povjesničara, između predstavnika Srpske pravoslavne crkve i Katoličke Crkve u Hrvatskoj. I sada mi poznavanje tog pitanja mnogo koristi na području moje biskupije, da i sada, nakon Domovinskog rata i svih onih teških zbivanja, nastojim naći put mira i pomirenja između katolika i pravoslavaca, Hrvata i Srba na ovom području. Ovdje je potrebno otvarati mogućnosti suživota i rada, tako da iz ovih krajeva više nitko nikada ne mora bježati. Bez sumnje, za to postoje uvjeti, ali ako ne ćemo ništa naučiti od prošlosti i ako ne ćemo biti vjernici Isusove izgradnje zajedništva, onda će i dalje dolaziti do nerazumijevanja i sukoba."⁶

Jedan od takvih njegovih otvorenih nastupa i gesta je zasigurno i njegov odlazak 23. kolovoza 2014. godine, na spomenu Europskog dana sjećanja na žrtve svih totalitarnih i autoritarnih režima, u Jadovnom na Velebitu u organizaciji Ministarstva branitelja RH. U svom govoru biskup Bogović je tada naglasio: "Bio sam i ove godine na blagdan Marije Pomoćnice na Jadovnu da zajedno s vjernicima odam poštovanje svim žrtvama, bez obzira na vjeru i

⁵ B. LJUBOVIĆ, 2004, 14.

⁶ M. BOGOVIĆ, 2010, str. 458. Razgovor vodila i objavila Mirjana Grce u: *Novi list*, 16. prosinca 2004, pod naslovom: "Trebа graditi suživot kako više nitko odavde ne bi morao bježati".

narodnost, koji su ovdje izgubili život."⁷ Aludirajući na one pojedince ili grupe koji s hrvatske strane niječu da su tu likvidirani pripadnici druge narodnosti i vjere, biskup Bogović je posvjedočio: "Stari Gospićani se sjećaju kolona koje su išle od željezničke stanice kroz grad prema Jadovnom. Nisu mogli pratiti što će se s tim ljudima dogoditi, ali nema sumnje da su mnogi od njih ubijeni. Istina je, nažalost, da su u jamama po Jadovnu naslagani slojevi ubijenih žrtava zbog toga što su bili druge vjere ili nacionalnosti."⁸

2. Pitanje glagolizma u Senju i na širem području Like

Drugi segment Bogovićeve znanstvene preokupacije je zasigurno pitanje glagoljice i svega onoga što je s njom povezano.

Naime, pitanje glagoljice je prvenstveno kulturološko pitanje koje se vezuje s kulturom jednoga ili više skupina slavenskih naroda. U enigma glagoljice možemo pratiti inkulturacijske elemente koji su također vidljivi u radu i životu dr. Mila Bogovića. Oni su najviše dolazili do izražaja prigodom pripremanja raznih znanstveno-teoloških skupova od metropolitanskoga pa do opće hrvatskoga značenja. Bile su to neke važne obljetnice iz života Crkve na ovim našim prostorima. Tako je 1983. godine bila proslavljena u Riječkoj metropoliji 500. obljetnica hrvatskog prvotiska *Misala po zakonu Rimskoga dvora* (1483.-1983.). Toj se obljetnici s crkvene strane najviše pozornosti posvetilo u Riječkoj metropoliji, kako doduše i priliči jer je na njezinu području ovaj izvanredni pothvat zamišljen, pripremljen, a možda i do kraja izveden prije pola tisućljeća.

Profesorsko vijeće onodobne Visoke bogoslovske škole u Rijeci pripremlilo je svečani prigodni Spomen-zbor održan pod pokroviteljstvom mons. Josipa Pavlišića, nadbiskupa i metropolite riječkog u dvorani Nadbiskupskog doma u Rijeci 26. travnja 1983. godine. To je zborovanje pozdravnim riječima otvorio rektor škole – organizatora dr. Mile Bogović. Premda odaziv tadašnje civilne političke strukture u Rijeci nije bio primjeren tom značajnom činu za našu kulturnu povijest, to nije obeshrabrilo dr. Bogovića. Njegova znanstvena i crkvena preokupacija došla je posebno do izražaja tri godine kasnije, tj. 1986. godine, kada je padala 800. obljetnica osnutka Krbavske biskupije (1186. – 1986.). Ta se obljetnica uklopila u okviru Spomen-godine 1985/86. riječko-senjske nadbiskupije koja je obilježavala tri važne obljetnice: 60 godina od osnutka riječke biskupije (1925. – 1985.), 1100 godina od smrti sv. Metoda (885. – 1985.) i 800 godina od osnutka krbavske

⁷ Usp. Z. RANOGAJAC, 2014, 3.

⁸ Isto.

biskupije. Tim je povodom održan znanstveni simpozij također u Rijeci 23. i 24. travnja 1986. godine. I onda, kad su se slegnuli dojmovi nakon neizvjesnosti oko pripremanja znanstvenog simpozija, tehničkih, organizacijskih pitanja i drugo, dr. Bogović u zaključnom razmišljanju sumira prethodno postavljene pastoralne ciljeve, i piše: "Mnoga vrata su se otvorila za koja smo mislili da ne bi reagirala na naše kucanje; došli su k nama mnogi koji prije nisu znali da ih želimo sresti. Trsili smo se da svakome pristupimo s poštovanjem, priznavajući njegov rad i kompetenciju. Tako smo, na njihovom području rada, organa sigurnosti doživjeli kao stvarne suradnike. I mnogo drugih slučajeva mogli bismo nabrojiti. (...) Isto tako mislimo da je Spomen-godina pomogla da naša crkva bolje upozna tlo na kojemu živi. U svakom slučaju bogatiji smo za jedno iskustvo koje će dobro poslužiti u daljnjem snalaženju i hodu."⁹ Na jednom takvom simpoziju mjesna se Crkva susretala sa svijetom znanosti i kulture, ali i sa svijetom ondašnje totalitarne politike. Osjećala se već mnogo veća zainteresiranost i nazočnost društveno-političkih i kulturno-prosvjetnih čimbenika. Bila je to u isto vrijeme društvena i kulturno – zemljopisna inkulturacija u prostoru u kojemu se zajednički živi. Jedan od sudionika simpozija iz svijeta znanosti i kulture, dr. Miroslav Kurelac, na večeri u nadbiskupskom domu u Rijeci istaknuo je da je sudjelovao na mnogim simpozijima, ali da nijedan nije bio tako savršeno organiziran kao ovaj o srednjovjekovnoj Krbavi, i završio je, ganutljivo: "Došli smo sudjelovati, a vraćamo se obogaćeni." I još je toplo, od srca rekao: "Pohodili smo zemlju opjevanu i oplakanu".¹⁰ Lako je također uočljivo da tih osamdesetih godina prošloga stoljeća ti susreti nisu imali samo kulturne već i političke elemente. Naime, bilo je to vrijeme totalitarnog komunističkog sustava u kome je kultura bila shvaćena kao monopol društva, odnosno komunističke partije. To je posebno došlo do izražaja u vrijeme, obilježavanja velike i značajne 700. obljetnice nastanka Vinodolskog zakonika. Bilo je to 1988. godine kada je Bogović bio aktivni profesor na Visokoj bogoslovskoj školi u Rijeci, promicatelj i prvi kustos Muzeja sakralne umjetnosti u Senju. Bogović je tada uvidio prikladnu priliku da upravo u kulturi pokrene i započne dijalog između zatvorenog partijskog upravljačkog sustava koji je imao u svojim rukama svu ekonomsku moć te Crkve, s druge strane, u čijem krilu se stvarala sva naša nacionalna i vjernička kulturna baština. Te je kulturne vrjednote opet Crkva stoljećima nje govala u svome krilu i prenosila iz generacije u generaciju.

⁹ M. BOGOVIĆ, 1986, 22-24. Isto u: *Krbavska biskupija...*, 1988, 283.

¹⁰ Usp. Smiljana RENDIĆ, Pohodili smo zemlju opjevanu i oplakanu, u; *Glas Koncila*, XXV (1986), 19, od 11. svibnja 1986, 1,6; Nastavak istoga članka u br. 20 od 18. svibnja 1986, 6. Isti tekst otisnut u: *Krbavska biskupija...*, 1988, 326-331.

Bogović je znao da se taj birokratizirani i zatvoreni partijsko-politički aparat ne će otvoriti prema vani, odnosno prema Crkvi, zato je on, zajedno s dr. Antonom Benvinom i drugim kolegama profesorima s crkvene strane, preuzeo inicijativu i zajedno s tim kulturnim argumentom pošli prema političkim lokalnim vlastima i nudili im suradnju u obilježavanju jednoga takvoga važnog događaja. No, pustimo dr. Bogovića da nam on progovori o tim prvim koracima, i, što je još važnije, ti prvi koraci nisu opisani dvadeset ili trideset godina kasnije već u vrijeme kada su poduzeti. Evo, kako je on opisao te svježe dojmove koji uvelike pokazuju njegovu otvorenost i širinu da pođe ususret onima koji su tada bili dominantni, koji su vani, izvan "tabora", ili, štoviše zatvoreni u svojim partijskim taborima. Tako je još 1987. godine, tj. godinu dana prije proslave Vinodolskog zakona, uzimajući kao ilustraciju povijesni događaj o ukinuću pavlinskoga samostana u Crikvenici, pisao u listu *Zvona* o svome vremenu. Navodimo:

"Tako su, počevši od 1786. godine, samostan i crkva, koji su dugo bili sastavni dio jedne cjeline, dobili svaki svoju povijest. Vrata koja su ih do tada spajala bila su od tada zaključavana i zazidavana. Slikovito govoreći, od toga vremena mnoga su vrata zaključavana i građeni su razdvojni zidovi. Sada kada se u povodu 700. obljetnice Vinodolskoga zakona okrećemo natrag, istražujući korijene naše kulture, valjalo bi širiti svijest da se kulturu ne može ni ograditi ni pregraditi, a još manje prigrabiti, nego da je to zajedničko polje na kojemu se možemo povezivati i susretati. Predstojeća visoka obljetnica snažan je zov i izazov za takva otvaranja."¹¹

To što je dr. Bogović pozivao na susretanje, zbližavanje, veće međusobno povjerenje, već se slijedeće 1988. godine i događalo. Samo oni koji su živjeli u tadašnjem jednopartijskom političkom sustavu mogu naslućivati koliko je trebalo hrabrosti tadašnjim partijskim sekretarima i komitetima, da pristanu da se prigodom ovakve kulturne obljetnice pojave u našim crkvama, da sjednu u prvim klupama zajedno s nadbiskupom Josipom Pavlišićem i drugim crkvenim odličnicima, i da prisustvuju jednoj svečanoj prigodnoj akademiji. Kako se tada morao osjećati profesor Bogović koji je i takve prigode koristio za širenje njihovih uskih partijskih horizonata!? Bogović se tada kao sudionik, animator i jedan od organizatora takvih skupova, njima izričito obraćao, a kasnije bi to objavio u katoličkom listu *Zvona*. Evo što im je tom prigodom poručio: "Od donošenja Vinodolskoga zakona prošlo je 700 godina; tijekom toga razdoblja mnogo se toga promijenilo s obzirom na ulogu Crkve kao ustanove u društvu, osobito u ovim našim krajevima. Onaj kojega zanima naša kulturna baština

¹¹ M. BOGOVIĆ, 1987, 5.

može reći da je Crkva bila promicatelj kulturnoga napretka, premda je istina da je ona imala, ima i danas i ovdje, brojnih propusta. Ona danas nije i ne treba biti glavni nosilac kulturnih stremjenja. U međuvremenu su se razvile razne ustanove izvan crkvenih struktura koje to mogu bolje raditi i kojima to pravo i pripada. I bio bi anakronizam da se danas ovdašnja Crkva postavlja kao nositelj proslave ovoga znamenitog jubileja naše kulture. Ali bilo bi loše ako bi držala da su taj i drugi kulturni događaji izvan područja njezina zanimanja. Jednako bi bilo loše kad bi netko mislio da mu pripada pravo vlasništva na cijelo područje kulture. Kultura je naš zajednički dom i tu ne bi smjelo biti ni stranaca ni domaćina. Danas su uloge u društvu drukčije raspoređene, ali kultura i dalje treba biti vlasništvo sviju i obveza sviju. I lijepo je večeras doživjeti svjedočanstvo naše Crkve, na čelu sa svojim nadbiskupom, da ona njeguje osjećaj za veliku kulturnu vrednotu iz prošlosti ovoga kraja. Pozdravljamo i nazočnost predstavnika društvenih ustanova koji su došli u ovaj liturgijski prostor jer se u njemu odvija proslava kulturnoga događaja."¹²

Koliko je trebalo odvažnosti i volje da se prevladaju postojeće prepreke? Udaljenosti između Crkve i tadašnjeg društva, u slučaju pripreme jubilarne proslave 700. obljetnice Vinodolskog zakonika, došlo je do izražaja, kako to Bogović naziva, u tzv. "Bribirskom obratu". Naime, trebalo je posebno uvjeravati sve lokalne čelnike Vinodolskoga kraja da se uključe u taj projekt pa tako i one u Bribiru. Poznato je, naime, da je župa u Bribiru bila nekada vrlo živa te je do Drugoga svjetskog rata gradila crkve i kapelice. Nakon toga došlo je do podijele duhova, do svojevrsnog obrata u životu bribirske župe. Za mladoga svećenika Bogovića bilo je to kao da se Bribir posvadio sa svojom (kršćanskom) prošlošću. I tada, kada su klupe u župnoj crkvi zjapile sve praznije, a vjera se gasila ili bila prigušena kao nešto što nije za javnost, Bogović uviđa da do toga stanja nije došlo iz čista mira. Bilo je, po njegovu mišljenju, neupitno, zakazivanje s crkvene strane. Ali tada Bogović vidi prigodu da upravo kultura može biti ono mjesto susretišta i zbližavanja, stanoviti put inkulturacije, odnosno do prigode nove evangelizacije. On tada premisslja tu bribirsku stvarnost ovim postavkama:

"Ipak, nije dobro za Bribir da bude u svađi sa svojom prošlošću. U svađi se samo nišani na slabe točke. A u toj prošlosti, premda je ona kršćanski obojena, ima mnogo vrednota i za onoga koji je napustio kršćanstvo kao životni stav. Bribir ima preduvjete da svom širinom pogleda promatra prošlost i sadašnjost. Tamo je nepismenost prevladana kada je u drugim našim krajevima

¹² M. BOGOVIĆ, 700 godina Vinodolskog zakonika, u: *Zvona*, god, XXVI, veljača 1988. 4-5.

bilo 80 posto nepismenih. Zato je razumljivo da se na kulturnom polju nađu zajedno i *prvadi i dvornici*, (svećenici i općinari, moja op.) kao što je nedavni slučaj pri nabavci alarmnoga uređaja za zaštitu spomenika u crkvi. Sjećanjem na zajednički rad pri donošenju Vinodolskoga zakona 1288. godine može još više probuditi svijest da nam je zajednička ne samo prošlost nego i sadašnjost i budućnost."¹³

Bili su to pravi inkulturacijski elementi u zbližavanju Crkve i tadašnjeg, deklariranog ateističkog sustava, s kojim je trebalo uspostavljati prve zajedničke korake, i to upravo na području kulture, koja im je zajednička, a bila je to tada kao i danas, bogata glagoljaška baština.

Čitav Vinodolski kraj bio je poznat u bivšem političkom, jugoslavenskom sustavu kao izrazito naglašeni komunističko orijentirani kraj s izrazito jakom antiklerikalnom notom. No, Bogović je i u tim i takvim okolnostima vidio prigodu za zbližavanje i suradnju upravo na kulturnom području. Dok su tadašnji komunisti vidjeli "suradnju" između Crkve i države isključio u doušničko-udbaškoj suradnji (čega je sigurno tada bilo!) Bogović otvara nove putove, i piše: "I među nevjernicima se i dalje cijeni uloga zaslužnih biskupa, kanonika, popova glagoljaša, redovnika, ali ne kao navjestitelja vjere već kao kulturno-prosvjetnih radnika. Što znači da i dalje imamo idejno neku zajedničku kuću, a to je kultura. Tu se trebamo i možemo naći, prepoznati se najprije kao ljudi, a onda ćemo jedni drugima moći prenijeti i svoja opredjeljenja i svoja nadanja. Dakako, na način kako dolikuje kući u kojoj se nalazimo. I neka se nitko tu ne naseli kao isključivi stanar, nego da u njoj svi imamo zajednički 'dnevni boravak'. Nije kultura za svakoga ono najvažnije u sadržajnom obliku, ali bismo ju svi trebali prihvatiti bar kao metodu koja omogućava da se razni sadržaji mogu čuti u svomu izvornom obliku."¹⁴ Ovo je pisano u vrijeme kada je trebalo dokazivati da Crkvu treba uključiti u obilježavanje obljetnice Vinodolskoga zakona. Za Bogovića je tada već bilo ohrabrujuće odgovor kojega su dobili na prvom sastanku u Novom Vinodolskom, a on je glasio: "Nikomu ne branimo da dođe!"¹⁵

Kad se s povijesnim odmakom od više godina i nakon uspostave suverene Hrvatske države biskup Bogović 1994. sjetio tih dana, ovako razmišlja: "Kao rektor Visoke bogoslovske škole pokušao sam tada, u društvu s dr. Benvinom, uspostaviti kontakte s čelnicima kulturno-prosvjetnih ustanova. Dobio sam dojam da su nas mnogi već dulje vremena čekali. A mi smo ih

¹³ Isti, osmi nastavak članka, u: *Zvona*, god. XXV, studeni 1987, 5.

¹⁴ Isti, deveti nastavak članka, u: *Zvona*, god. XXV, prosinac 1987, 5.

¹⁵ *Isto*.

smatrali onima "s druge strane"! Ako bih tražio nesnalažljivosti naše Crkve u prethodnom periodu, rekao bih da je jedna od glavnijih upravo ta što nismo dovoljno znali otkrivati simpatizere među ljudima koji su bili uključeni u državni sustav."¹⁶ Tu dolazi do izražaja Bogovićevo samokritičnost ali i njegova spremnost i otvorenost prema drugima. Prihvaćajući i danas tu "nesnalažljivost naše Crkve" u bivšem jugoslavenskom političkom sustavu moramo također sagledati i "nesnalažljivost", idejne blokade koje su se pojavljivale i na "druvoj strani", i to, možda, mnogo više prema svojim vlastitim članovima nego prema crkvenoj strani. I oni su se sporo otvarali prema drugima jer su u krutom udbaško-doušničkom sustavu bili doslovce premreženi, te su svaki od svakoga strahovali da ne budu prokazani.

No, upravo brojne značajne kulturne i crkvene obljetnice koje su se nizale dale su dr. Bogoviću povoda, da osobno ili na pobudu njegovih brojnih prijatelja iz svijeta kulture i poduzetništva napiše vrijedne radove koji ostaju kao spomen i trajni identitet jednoga grada ili zavičaja. Tako je povodom 500. godišnjice utemeljenja Senjske glagoljske tiskare napisao prigodnu brošuru, zapravo studiju o glagoljici u Senju izdanu upravo na dan i mjesec (7. kolovoza 1494.) izdanja Senjskoga Misala kojeg je priredio otac hrvatskoga tiskarstva, Vrbenčanin i senjski kanonik Blaž Baromić.¹⁷ Jednako tako i povodom 550. obljetnice nastanka Otočke biskupije (1460.-2010.) priredio je brošuru o toj malo poznatoj i kratko vrijeme opstojećoj biskupiji u Lici.¹⁸ Još jedna obljetnica vezana uz grad Senj ponukala je dr. Bogovića da ostavi trajan spomen gradu Senju. Naime, u povodu manje poznate, 750. obljetnice pisma pape Inocenta IV. senjskom biskupu Filipu (1248.-1998.), priredio je i objelodanio "visoko stručnu i ujedno čitku knjigu" o hrvatskom glagoljskom tisućljeću u poznatom nizu *Senjskoga zbornika*.¹⁹

U narednim godinama glagolizam je sve više zaokupljao dr. Bogovića, proučavao je njegov nastanak, provenijenciju i nije se bojao, oslanjajući se na materijalne dokaze, ali i na naravnu logiku, postaviti tezu o hrvatskom podrijetlu glagoljice, i to upravo na ovom našem Kvarnerskom bazenu, između Senja, Krka i Istre, gdje nalazimo najveći broj pisanih glagoljskih spomenika, makar ostali jezikoslovci i slavisti ostaju na tvrdnji da su sveta braća Ćiril i Metod tvorci obaju slavenskih pisama, tj. glagoljice i ćirilice.²⁰ Naime,

¹⁶ M. BOGOVIĆ, 2010, 332. Razgovor vodila Ana Medarić - Tomljenović i objavila pod naslovom: "I Crkvi i hrvatskoj državi potrebna je jaka Lika" u *Vila Velebita*, 23. 12. 1994, 331-336.

¹⁷ M. BOGOVIĆ, 1994, 59.

¹⁸ M. BOGOVIĆ, 2010, 72.

¹⁹ M. BOGOVIĆ, 1998, VI+144.

²⁰ Usp. M. BOGOVIĆ, 2002, 27-33; ISTI, 2004, 247-260.

činjenica je da su glagoljski spomenici koncentrirani upravo na našem kvarnersko-istarsko-ličkom prostoru, što ukazuje na činjenicu da je tu u povijesti bila najintenzivnija glagoljaška aktivnost. Stoga je za Bogovića i logično pretpostaviti da se glagoljica najprije pojavila upravo na tom prostoru, a ne u Moravskoj, gdje glagoljskih spomenika nema.²¹ Bogović kao povjesničar gleda mnogo obuhvatnije i u širem kontekstu povijesnih zbivanja.

Još jedan vrijedan doprinos dr. Bogovića gradu Senju, makar nije striktno bio vezan uz glagoljicu, nesumnjivo je i bogata spomenica o Visokom školstvu na području Riječko-senjske metropolije koju je uredio 1999. godine, i to povodom obilježavanja i proslave 50. godišnjice djelovanja Bogoslovske sjemeništa te Visoke bogoslovske škole u Rijeci (1947. – 1997.), a ta se proslava upravo bila poklapala i s 190. obljetnicom otvaranja visokog teološkog učilišta u Senju, (otvoreno 1806.) gdje su stasale generacije svećenika sa solidnom naobrazbom i izrazitim hrvatskim domoljubljem.²² Međunarodni znanstveni skup koji je tim povodom 25. i 26. travnja 1997. godine održan u Rijeci bio je također zamišljen i organiziran upornošću dr. Bogovića.

Ljubav prema glagoljici koja je upravo u Gospičko – senjskoj biskupiji najbogatija nadahnula je biskupa Bogovića, kao velikog zaljubljenika i istraživača glagoljice da i u svom biskupskom grbu budu elementi glagoljice kao hrvatsko autohtono pismo. Tako je stavio stilizirano slovo A u obliku križa i slovo š kao glagoljsku brojku broja, odnosno godine 2000., kao godine uspostave novoosnovane Gospičko – senjske biskupije.²³

3. Mile Bogović i povijest Like

Pod ovim nazivom mogli bismo navesti ovaj treći krug posebnog interesa dr. Bogovića. Možemo općenito reći da je to povijest biskupija Senjske i Modruške ili Krbavske. Na tu temu je napisao većinu znanstvenih i drugih pisanih radova. Najnovije je svakako knjiga o Lici i njezinoj Crkvi u prošlosti i sadašnjosti.²⁴ Tu je Autor sabrao ono što je tijekom svoga dugog radnog vijeka istraživao i do sad publicirao u raznim listovima i časopisima. No, dr. Bogović, svećenik i profesor crkvene povijesti, bio je uvijek čovjek širokih pogleda i vidika. Nije pratio samo svoje crkveno područje nego je budno pratio i bilježio i ono što se općenito tiče šire društvene zajednice i u tom spremno pružao svoju svesrdnu podršku svakom hvalevrijednom naporu da se i ta društvena stvarnost

²¹ Usp. A. BEŽAN, 2004, 60.

²² *Visoko školstvo...*, 1999.

²³ Usp. E. LJUBOVIĆ, 2004, 82.

²⁴ M. BOGOVIĆ, 2014.

što uspješnije ostvari. Tako je uvelike iseljeno stanovništvo Like, od kojih su se mnogi tijekom minulih desetljeća doselili u Zagreb, htjelo pružiti svoj doprinos obnovi Like u neovisnoj Hrvatskoj te su najprije pokrenuli u Zagrebu udrugu "Vilu Velebita", a kasnije i istoimeni list. U njemu je i dr. Bogović od prvoga broja našao svoje mjesto i objavljivao svoje priloge u želji da i tako pridonese razvoju svoga kraja. U njemu je objavljivao svoje autorske priloge tijekom cijelog vremena njezina izlaženja. Bio je jedan od "najvažnijih i najplodnijih njezinih autora za povijesne, kulturne i vjerske teme. Također je listu davao intervjuje i izjave o raznim aktualnim pitanjima društva i Crkve."²⁵

No, na tom području dr. Mile Bogović ima zasigurno još puno materijala koji treba obraditi jer na području današnje njegove Gospičko-senjske biskupije bila su u srednjem vijeku čak četiri biskupska sjedišta: Senj, Krbava, Modruš i Otočac. Ako ovima pridodamo da je današnji gospički kraj pa dio Like prema jugu bio u Ninskoj biskupiji, a lapačko područje u Kninskoj, onda je to ukupno područje 6 dijeceza što zaslužuje detaljnije istraživanje i analizu.

No, tu ne možemo stati samo na literarnim ostvarenjima dr. Mila Bogovića. U ovom kontekstu inkulturacije moramo ga promatrati i kao autora i promicatelja izgradnje Crkve hrvatskih mučenika na Udbini, jer ta crkvena i nacionalna ideja, koja se počela ostvarivati tijekom 2003. godine, unatoč nekim arhitektonskim i teološkim prijedlozima, danas već ima svoje prepoznatljive konture koje dominiraju nad Udbinskim poljem i postaje mjesto prigodnog vjerničkog okupljanja na opće hrvatskom planu. I to će ostati kao trajan spomenik jednoga vremena i jedne zamisli koja nadilazi uski pokrajinski značaj.

Umjesto zaključka

U plodnom duhovnom i znanstvenom radu dr. Mila Bogovića, povjesničara crkve i gospičko-senjskog biskupa, čovjeka koji je često bio metom različitih medijskih diskvalifikacija, ostao je i dalje čovjek koji u medijima istupa zauzimajući se za vrlo jasne i čvrste stavove kad je u pitanju obrana temeljnih ljudskih, bilo nacionalnih bilo vjerskih, vrijednosti.

Smijemo zaključiti da su inkulturacijski elementi u radu dr. Bogovića najviše dolazili do izražaja upravo prigodom pripremanja raznih znanstvenih teoloških skupova, od metropolitanskog, pa do opće hrvatskog značenja. Bile su to neke važne obljetnice iz života crkve na ovim prostorima. Dr. Mile Bogović mogao je to ostvariti jer je bio čovjek velikih vizija i snažne osobnosti čije će

²⁵ Usp. A. BEŽEN, 2004, 64.

pisano, znanstveno djelo, ali ne samo ono, unatoč svim protivštinama i osporavanjima, ostati trajna i neporeciva vrijednost i za buduća pokoljenja.

Literatura

- Ante BEŽAN, Prilozi Mile Bogovića i tematika osnivanja Gospićko-senjske biskupije u listu "Vila Velebita", u: *Zbornik biskupa Mile Bogovića. Prošlost obvezuje, povijesni korijeni Gospićko-senjske biskupije*, Franjo Emanuel Hoško (ur.), Rijeka, 2004, 55-78.
- Mile BOGOVIĆ, Obljetnice kao prilika za ostvarivanje pastoralnih ciljeva, *Kana, Kršćanska obiteljska revija*, XVII, br. 7-8, 1986, 22-24.
- Mile BOGOVIĆ, Prošlost crkve u Vinodolu (5). Peti nastavak u povijesnoj rubrici: "Iz naše crkvene povijesti", *Zvona*, Rijeka, XXV, srpanj – kolovoz 1987, 5.
- Mile BOGOVIĆ, 700 godina Vinodolskog zakonika, *Zvona*, Rijeka, XXVI, veljača 1988, 4-5.
- Mile BOGOVIĆ, *Glagoljica u Senju*, Jadranska tiskara, Senj, 1994.
- Mile BOGOVIĆ, Hrvatsko glagoljsko tisućljeće, *Senjski zbornik*, 25, Senj, 1998, VI+144.
- Mile BOGOVIĆ, *Katolička Crkva i pravoslavlje u Dalmaciji za vrijeme mletačke vladavine*, *Analecta Croatica Christiana*, XIV, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1982. (Drugo izdanje u suizdavaštvu Kršćanske sadašnjosti i Školske knjige, Zagreb, 1993.)
- Mile BOGOVIĆ, Pitanje autorstva i kolijevka glagoljice, *Lička revija*, 2, 2002, 27-33.
- Mile BOGOVIĆ, Okolnosti pojave i razvoja glagoljice na hrvatskom području do 1248. godine, u: *Glagoljica i hrvatski glagolizam*, Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice Staroslavenske akademije i 50. obljetnice Staroslavenskog instituta, Zagreb-Krk, 2004, 247-260.
- Mile BOGOVIĆ, *Otočac od spomena na bašćanskoj ploči do biskupijskog središta u 15. stoljeću*, Otočac, 2010.
- Mile BOGOVIĆ, *Žao mi je naroda. Biskupovih deset godina na medijskom poprištu*, Alfa, Zagreb, 2010.
- Mile BOGOVIĆ, *Lika i njezina Crkva u prošlosti i sadašnjosti*, Gospić, 2014.
- Josip BURIC, *Biskupije senjska i modruška u XVIII. stoljeću*, Gospić – Zagreb, 2002.
- Krbavska biskupija u srednjem vijeku*, Zbornik radova znanstvenog simpozija u povodu 800. obljetnice osnutka krbavske biskupije, Mile Bogović (ur.), *Analecta Croatica Christiana*, sv. XXV, Rijeka – Zagreb 1988.
- Blaženka LJUBOVIĆ, Dr. Mile Bogović – život i djelo, u: *Prošlost obvezuje, povijesni korijeni Gospićko-senjske biskupije. Zbornik biskupa Mile Bogovića*, Rijeka, 2004, 9-54.

Enver LJUBOVIĆ, Heraldičko znakovlje grba gospićko-senjskog biskupa msgr. dr. Mile Bogovića i grba Gospićko-senjske biskupije, u: *Zbornik biskupa Mile Bogovića*, Rijeka, 2004, 79-86.

Zvonko RANOGAJAC, Došli smo odati počast žrtvama kojima se licitiralo, u: *Glas Koncila*, god. LIII., br. 35 (2007) od 31. 08. 2014, 3.

Visoko školstvo na području Riječko-senjske metropolije, Mile Bogović (ur.), Teologija u Rijeci i Kršćanska sadašnjost, Zagreb – Rijeka 1999.

INCULTURAL ELEMENTS IN THE SCHOLARLY OPUS OF
MONS. MILE BOGOVIĆ PH.D

Summary

Presented in this paper is the work and historical-publicist work of Mons. Mile Bogović Ph.D, historian and Gospić-Senj bishop upon his 75th birthday, 50th anniversary of his priesthood and 15th anniversary of his episcopal service. In the analysis his activity and printed works are approached through a prism of inculturation in a given time and space. With regards to the time of his work especially emphasised is his openness and willingness of collaboration with the holders of power at the time of the single-party communist system in the plan of culture as a mutual starting point, and with regards to the space emphasised are the incultural elements which came to the fore most in the study of local church and social centres which is centred on the area of the present day Gospić-Senj bishopric and the Rijeka metropolis. As an eminent factor of inculturation in the church and national plan the Glagolitic script and Glagolism is a phenomenon that marks the continuous interest of Prof. Mile Bogović.

Keywords: historian Mile Bogović, inculturation, Gospić-Senj bisphoric, Glagolitic script and Glagolism